



ÖZELLEŞTİRME GÜVENCESİZLEŞTİRME VE TEKEL İŐŐİLERİ

Av. Murat ÖZVERİ
Selülöz -İŞ Sendikası

SEKA'dan TEKEL'e Doğru...

TEKEL işçileri günlerce direndi. Direniş sürecince dile getirdikleri temel istem "4/C'ye hayır" sözünde özetleniyordu. "4/C'ye hayır", yani güvencesiz çalışmaya, yani belirsizliğe, "hayır" diyorlardı. Çok değil, TEKEL işçilerinden altı yıl önce bu kez SEKA İzmit İşletmesi'nde işçiler aileleriyle birlikte direniştiydi. SEKA işçisi o gün 4/C diye bir alternatifini ağızına dahi almıyordu. SEKA işçisi altı yıl önce "özelleştirmeye hayır" diyordu.

İşin ilginç ve çarpıcı olan yanı, altı yıl önce SEKA işçisinin "özelleştirmeye hayır" istemini en çok destekleyen, bu desteğini meydanlarda, fabrikalarda somut eyleme dönüştüren en önemli işçi gurubunu TEKEL işçileri oluşturuyordu. O günlerin gazetelerini tararsanız; karşınıza Adana'da SEKA işçisi için Başbakanın otobüsünün önüne kendisini atan TEKEL işçilerini, Malatya'da yapmış oldukları mitingde nasıl "SEKA kıvılcım TEKEL yangını olacak" dediklerini görebilirsiniz.

Altı yıl önce SEKA işçisi birçoklarına göre yenildi. İşletmesinin kapatılmasına engel olamadı. Ne oldu? Ulaştırma Bakanı, Belediye Başkanı, Türk-İş Yönetim Kurulu üyelerinin tamamı, Özelleştirme İdaresi Başkanı ve sendika yetkililerinin birlikte imzaladıkları protokole göre işçileri ile birlikte işletmenin Belediye'ye devredilmesi kararlaştırıldı. İlk bakışta SEKA kapatılmamış gibi görünüyordu. Sözümona Belediye SEKA'nın ekonomik ömrünü tamamlayıp tamamlamadığını araştırarak, olanaklı ise SEKA'yı işleterek var edecekti. Belediyenin böyle bir şey yapmayacağı aslında önceden belliydi. Nitekim sendika yetkilileri de bu konuda işçileri uyardılar. Belediye, göstermelik bir incelemeden sonra işçileri ile birlikte devraldığı işletmeyi kapattı. SEKA'nın Belediye'ye devri ile kapatılması arasında yaklaşık iki aylık bir süre vardı. SEKA'lı yine de 4/C pazarlığı yapmadı. İşletmenin devrine bağlı olarak eski ücretine çok yakın bir ücretle

belediyenin kadrolu işçisi oldu. Sendikalı bir belediye işçisi nasıl yaşıyorsa, o da yaşamını öyle sürdürdü.

Gelelim TEKEL işçisine... TEKEL işçisi, "özelleştirmeye hayır" demeden özelleştirmenin acı sonucu olduğu, "Özelleştirme Uygulamaları Sonucunda İşsiz Kalan ve Bilahare İşsiz Kalacak Olan İşçilerin Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Geçici Personel Statüsünde İstihdam Edilmelerine İlişkin Esaslar" başlıklı uygulamaya karşı çıkarken, asıl mağduriyeti yaratan özelleştirmeye neden karşı çıkmadı? (Çıkmadı mı?)

TEKEL İşçisi Bugün Geline Nottada Özelleştirmeye Karşı Çıkabilir miydi?

Ne yazık ki, bu soruyu "hayır" diye yanıtlamak zorundayız. Hayır, çünkü altı yıl önce SEKA'nın özelleştirmesine karşı çıkarken sadece SEKA işçisi yenilmedi. Onlarla birlikte tüm kamu işçileri doğal olarak TEKEL işçileri de yenildiler. Bu yenilgi nedeniyle SEKA'nın yenilirken kabul etmek zorunda kaldığı statü, TEKEL işçisi için ulaşılması gereken bir hedef haline geldi. SEKA'nın yenilgisiyle elde ettiği, TEKEL'in zaferi ile elde edebileceği aşama haline dönüştü. Çünkü özelleştirme, artık ülkemizde tartışılmayan, doğruluğundan şüphe edilmeyen bir konu gibi kabul edilmekte, özelleştirme uygulamalarının ortaya çıkardığı sonuçların özelleştirmeyi savunanların ileri sürmüş oldukları gerekçelerin nerdeyse tamamını geçersiz kılmış olmasına aldırış dahi edilmemektedir.

Bilindiği gibi özelleştirmenin bir politika olarak benimsenmesi ünlü 24 Ocak Kararları'na kadar uzanmaktadır. 24 Ocak Kararları'yla benimsenen özelleştirme ANAP hükümetleri döneminde uygulamaya sokulmuş, o günden günümüze değin iktidara gelen ayrımsız tüm siyasi partiler muhalefetteyken aksini söyleseler de hükümete geldiklerinde ya da hükümete ortak olduklarında



özelleştirme politikalarını benimsemişlerdir. Ayrımsız tüm iktidarların özelleştirmeyi benimsemeleri ise “özelleştirme bir devlet politikasına dönüştü” söylemini ortaya çıkartmıştır.

Özelleştirme konusunda iktidarlarda oluşan bu uzlaşmanın anlaşılabilir tek açıklaması, ne yazık ki ülkemizin ekonomik sosyal politikalarının oluşturulmasında söz hakkının IMF ve Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası finans kuruluşlarının eline geçtiği gerçeğidir (Sadece bu mu?). Bu kuruluşlar bırakın genel politikaların oluşturulmasında çerçeve, ilkesel diyebileceğimiz unsurları belirlemeyi, kamuda personel rejimi, kaç işçinin işe alınıp kaç işçinin işten çıkartılacağından, emeklilere ne kadar ücret ödeneceğine kadar ayrıntılarda dahi müdahil olmuşlardır. Dolayısıyla özelleştirme konusunda yaşanan uzlaşma özünde tüm siyasi iktidarların DB ve IMF teslimiyetinin görünümünden başka bir şey değildir. Eğer bu uzlaşmanın adı devlet politikası ise, bu durumda IMF ve DB'ye teslimiyetin bir devlet politikası haline geldiğinin kabulü gerekmektedir. Özelleştirmeyi savunanların dile getirdikleri gerekçelere, özelleştirme sonrası uygulanan sözüm ona sosyal önlemlere baktığımızda DB önerileri ile özelleştirmeyi savunanların dile getirdiklerinin bire bir örtüştüğü görülmektedir. Bir başka anlatımla özelleştirme Türkiye’de DB bu konuda ne söylemişse onun söyledikleri doğru kabul edilerek savunulmuş, DB özelleştirmeyi nasıl yapın demişse onun söylediği şekilde yapılmıştır.

Gerçekten de; DB raporlarına baktığımızda piyasaların özgürleştirilebilmesi için piyasalardan sorunlu işletmelerin ayıklanması gerektiği belirtilmiş olup, sorunlu işletmenin ise yine aynı raporlarda “işçileri güçlü bir sendikada örgütlü olan ve mülkiyeti devlete ait” (1) işletme olarak tanımlanmış olduğunu görüyoruz. DB'nin özelleştirmenin önündeki engellere ve bu engellerin aşılacak gerçekleştirilebilmesi için yapılması gerekenlere ilişkin saptamaları da çarpıcıdır. DB, sendikaların aslında özelleştirmeye karşı olmadıklarını, onların temel kaygılarının üyelerinin işsiz kalması olduğunu, bu kaygıyı ortadan kaldırmak için; ülkedeki sendikanın gücüne göre özelleştirme sonrası işsiz kalanlara yardım düzenleyen paket programlar hazırlanarak özelleştirmenin teşvik edilmesi gerektiğini belirttikten sonra, bu teşvikleri “özelleştirmenin

gerçekleşmesi için çalışanların desteğinin satın alınması” (2) olarak tanımlamıştır.

DB özelleştirmeye ilişkin bu yaklaşımını ülkemize de IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarıyla dayatmış, dayatmaların koşulsuz kabulleri DB'ye ve IMF'ye verilen niyet mektuplarıyla bildirilmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere stand-by anlaşmalarıyla dayatılan bu projenin temel noktalarını belirlemeden özelleştirmeyi kavramak da olası değildir. “Devletin yeniden yapılandırılması, 1979 Stand-by Anlaşması'nın ardından, DB ile imzalanan 5 SAL (Structure Adjustment Loan – Yapısal Uyarlama Kredisi) ile başlatılmıştır. Türkiye her biri bir mali yılda imzalanan bu beş anlaşma ile 1,6 milyar dolar kredi almıştır. KİT'lerin tasfiyesi, enerji sisteminde özelleştirme, Türkiye’de mali sermayenin küresel ilişkilerini kuracak para ve sermaye piyasalarının kurulması ve işletilmesi, tarım sektöründe gübre, tohum, ilaç, makine gibi girdilerde devlet tekellerinin kırılması, vs. bu anlaşmalar ile başlatılmıştır. Makro düzeyde zemin, son yirmi yıldan bu yana yürüyen politikalar için bu anlaşmalar ile hazır hale getirilmiştir. Bu iş bitince, DB ile SECAL adlı “sektörel yapısal uyarlama kredileri” için anlaşmalar imzalanmaya başlanmıştır. SECAL'lar 1984'te bitmiş, 1985 yılından itibaren Tarım SECAL, iki Mali SECAL ve Enerji SECAL imzalanmıştır. Aynı dönemde adlarından SECAL olmasa da, sektörü düzenlemeye dönük eğitim, sağlık ve yerel yönetim sektörlerinde yeniden yapılanma amaçlı proje kredileri anlaşmaları devreye girmiştir.” (2).

DB öncülüğünde yürüyen, devleti yeniden yapılandırma, kamu sektörünün KİT'lerle başlayan tasfiye süreci olmuştur. Kamu sektörü sosyo-ekonomik kalkınmada öncülük pozisyonundan alınmıştır. Yeni modelde öncülük özel sektöre verilmiş, kamu sektörü artçı olarak yeniden tanımlanmıştır. Küreselleşmeye koşut olarak özel sektör “ulusal” değildir; yerli-yabancı şirket ayırımının hızla ortadan kaldırıldığı bu dönemde özel sektör küreseldir (2).

Özelleştirmenin neden gerekli olduğunu kamuoyuna anlatanlar ise biraz da küçümseyerek devletin et, süt üretimiyle uğraşmaması, üretimden elini ayağını çekip asli görevlerine dönmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu söylemle devlet



dediğimiz örgútün Kamu Yararı için yürüttüğü, adına devletin dışsal faaliyetleri denilen bazı temel etkinlikleri görmezlikten gelinmiş, daha doğrusu unutturulmaya çalışılmıştır.

Özelleştirmeye karşı çıkanlar, özelleştirmenin ortaya çıkartacağı olumsuzlukları somut olarak ortaya koymaya çalışmışlardır. Örneğin; “Devlet, ülkenin ekonomik, siyasal, sosyal politikalarını oluştururken bu politikaları ‘hayvancılık politikası’, ‘sanayi politikası’ gibi alt başlıklar altında topladığına dikkat çekmişler, et, süt üreten devletin aslında ülkenin hayvancılık politikasını belirlediğini, tam tersi, yani devletin et süt üretmemesi demenin ise devletin hayvancılık politikası olmaması anlamına geldiğini hatırlatmışlardır. Hayvancılık politikası olmayan bir devlette, 2 yıl içerisinde hayvancılığımızın iflas edeceğini, ithal ‘deli danalı et’in, piyasaları kaplayacağını, iç göçün başlayıp, kentlerin köylüleşeceğini, insanların doğdukları yerde doyamaz olacaklarını vurgulamışlardır. Devletin üretimle piyasaları kamu yararına düzenlediğini, bu konuda dünyanın hiçbir yerinde yasaklar, narh koymalar, kâr oranlarını ya da fiyatları belirleyen idari kararların etkili olmadığını, olamayacağını, yasakların kaçakçılığı hortlatacağını, fiyatların belirlenmesinin malların tezgah altına inmesine yol açacağını, karaborsanın başlayacağını anlatmaya çalışmışlardır. Piyasalarda kamu yararının kamu adına o malı üreterek sağlanabileceğini, sektörde kamunun olmasıyla hem ücretlerin yani gelirin hem de fiyatların belirleneceğini; “devlet üretmesin” demekle “devletin bir gelirler politikası olmaması” demenin aynı şey olduğunu, halkın seçtiği milletvekillerinin bu politikaları olmazsa yani kaynak dağılımında etkileri olmazsa temsili demokrasinin anlamını yitireceğini” anlatmışlarsa da, kamuoyu, “devlet asli görevlerine dönmeleridir” demagojisiyle önemli ölçüde ikna edilmiştir.

Özelleştirmenin güvencesizlik anlamına geldiği ve boyutları KİT’lerle sınırlıymış gibi gösterilerek, güvencesiz çalıştırma hedefi ustaca gizlenmiştir. İlk özelleştirilen Çimento fabrikalarında çalışanlar daha başlarına ne geldiğini anlamadan sendikasız, güvencesiz kalmışlar ya da işlerinden olmuşlardır. Çimentoda özelleştirme sürerken diğer KİT’lerde çalışan işçiler, sanki kendi işyerleri hiç özelleştirilmeyecekmiş gibi bir aymazlık içerisinde yer almışlar, özelleştirmelerin adım adım KİT’lere

yayılması, ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar işçileri özelleştirmeye karşın etkin eylemlilikler yaratma aşamasına getirememiştir. Özel sektörde çalışan işçiler ise kamu işçisinin özelleştirmeyle hak kaybına uğramasında kendilerini ilgilendiren bir boyut görmedikleri gibi işgücü piyasasının parçalanarak kendilerinin güvencesizleştirilmesi sürecini de kavrayamamışlardır. Bu kavrayamamanın altında 1980’li yılların başlarında işlenmeye başlayan, 1990’lı yıllarda neredeyse tartılmış hale gelen “esneklik” başlığı altında yeni bir işçi kültürünün yaratılmış olması çok önemli bir rol oynamıştır.

Kendilerinde sınıfa bilinç taşımak görevi gören 1980 öncesinin solcu mühendis, ekonomist, doktor vb. beyaz yakalı gençlerinin, beyaz yakalı çocukları yeni bir davranış, yeni bir iş kültürü geliştirdiler. Tüm yeni olanın yaptığı gibi onlar da işe eskiyi eleştirip, eskiyle alay ederek başladılar. İşçi sınıfından yana olmak, sınıf bilinci, sınıf kavramının kendisi, beyaz yakalı olarak adlandırılan işçi grubunun içerisinde, sadece geçmişle alay etmek için akla gelen sözcüklere dönuştü. Onlara güç olmak, ayrıcalıklı olmak, güçlü ve ayrıcalıklı olduğunu sürekli duyumsayacak şekilde yaşamak öğretildi. Onlar da bu gücü çalıştıkları işyeri ile işyerinin bağlı olduğu sermaye grubuyla özdeşleşmede buldular. Kendilerine işçi denilmesini dahi kabul etmediler. İşverene ve işyerine duyulan aidiyet duygusu o denli güçlüydü ki, işyeri, yaptıkları iş farkında olarak ya da olmayarak yaşamlarının merkezine oturdu. Kendilerini delicesine bir çalışma temposuna teslim ettiler. İçten içe kendilerini iş için vazgeçilmez olarak görmeye başladılar. Bu vazgeçilmez olduklarına duydukları inanca iş güvencesi olarak sarıldılar. İşverenler onların bu duygusunu sözüm ona bilimsel temellere oturtarak teşvik ettiler. Onlara dediler ki; “çalışanları yasalarla ne kadar korumaya çalışır, koruyucu hükümlerle istihdamı ne kadar korumaya çalışırsanız o kadar çok işçinin işsiz kalmasına yol açarsınız. Gerçek güvence çalışanın işveren için vazgeçilmez hale gelecek bir verimlilikle çalışmasıdır.” İnandılar ya da inanmak istediler. İşyeri olduğu sürece kendilerinin var olacağına inandılar. İşçi sözünün yerini “işgören” aldığında bu tanımlamaya çabucak ısındılar. İşçileri ise daha alt bir sınıf olarak gördüler.



1990'lı yılların bir diğer işçi grubunu, daimi işçi, çekirdek işçi diye adlandırılan, beyaz yakalıların hemen altında yer alan, en az onlar kadar kendilerini işyerine ait hisseden, ücretleri diğer işçilere göre daha yüksek, işyerinde sosyal statüleri yapay olarak yükseltilmiş işçi grubu oluşturdu. Bunlar da statülerinin yüksekliğine çalıştıkları işverenin temsil ettiği sermaye gurubunun gücünü temsil ettiklerine o denli inandılar ki, örneğin taşeron işçileriyle aynı servis aracına binmeyi dahi kendilerini küçülten bir uygulama olarak görüp isyan ettiler. Bu iki gruptan beyaz yakalılar, örgütlenmeyi akıllarının ucundan dahi geçirmedikleri gibi, örgütlenmenin kırılmasında da zaman zaman başat roller oynadılar. Daimi kadroda yer alan işçiler ise kendileri için bir hak olarak gördükleri örgütlenmeyi, taşeron işçileri için lüks olarak gördüler. Onların örgütlenme çabalarını görmezlikten geldiler. Kendilerinin buldukları yerde olmalarını yeteneklerinin bir sonucu olarak görüp, taşeron işçilerinin karşılaştıkları sorunları onların kişisel yeteneksizliklerine bağladılar. Son krizle birlikte beyaz yakalı işçilerde, daimi kadroda çalışan işçilerde işten atılmaya başlayınca kelimenin tam anlamıyla şok yaşamaya başladılar. Sandıkları kadar vazgeçilmez olmadıklarını görüp afalladılar. Sabahladıkları geceler, vazgeçtikleri tatiller, yaptıkları koşuşturmaları bir bir gözlerinin önüne gelip isyana dönüşmeye başladı. Onlara göre herkes işten atılabilir, ama kendileri asla atılamazdı. Bu büyük bir değer bilmezlik ve ihanetti. Gücün sermaye, sermaye açısından kendilerinin bu sermayenin büyümesi için gerekli bir araçtan öte anlam taşımadığını, kâr için gerektiğinde sermayenin herkesten vazgeçebileceğini yavaş yavaş kavramaya başladılar.

Kahve ve kahve kültürü bizim olmazsa olmazlarımızdandı. Her mahallede bir kahvehane mutlaka bulunur, mahallenin erkekleri işlerinin dışında boş zamanlarının çok büyük bir bölümünü kahvede geçirirlerdi. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra kahvelere bir rakip çıktı: "Kafe"ler. Kafeler, mütevazı kahvehanelere göre daha lüks döşenmiş, kadınlı erkekli gidilebilen, genellikle orta ve üstü gelir grubunun gittiği mekânlara dönüştü. Kahveler ise daha çok alt gelir guruplarının uğradığı, izbe mekânlar olarak görülmeye başlandı. Kriz gelip orta sınıfa baltayı vurmaya, işsizler

ordusu artmaya başladıkça, sınırim tersine bir gelişme yaşanıp, erkekler kafelerden yeniden kahvelere, kadınlar ise kafelerden evlere dönmeye başlayacak. Yani, kriz emek cephesini genişletip, yapay statüler peşinde politikaya, sınıfa dudak büken oldukça geniş bir işçi grubunu gerçek sınıfının yanına ittiği gibi politik bir arayışı da beraberinde getirecek. Kahvelerde daha da yoksullaşma ortak paydasında buluşan, üretme, üretmek var olma hakları elinden alınmış, kelimenin tam anlamıyla sosyal yaşamın dışına işsiz sınıfı yapılandırılarak itilmiş nitelikli işgücü, kafelerin elit ortamından, kahvelerin sıcak ortamına kendi sınıfına doğru akmaya başlayacak.

Unutmamak gerekiyor, krizler eğer beraberinde emekçi kitlelerin örgütlenerek politikleşmesini getirebiliyorsa kapitalist sistem açısından korkutucu olurlar. Krizler, kapitalist birikim modelinin kaçınılmaz sonuçlarıdır. Hiçbir kriz, politik bir müdahale olmadan kapitalizmin kılına dahi dokunamaz. Aksine, politik alanı boş bulan kapitalizm, krizi, arasında emek dâhil o güne kadar yaratılmış değerleri değersizleştirerek, çürütürük üstelik daha da güçlenerek atlatabilir.

TEKEL işçilerinin direnişi, birçok açıdan önemli olduğu gibi, güvencesizliği görünür kılması, özelleştirme adı altında yürütülen politikaların aslında güvencesizleştirme anlamına geldiğini ortaya koymasından da çok önemlidir. TEKEL işçileri buldukları noktadan güvencesizliğe karşı bir feryadı haykırmışlar, son yirmi yıldır yaşanan yenilgilerin toplam sonuçlarına karşı, tüm güvencesizleştirilenleri ortak bir zeminde buluşturmayı başarmışlardır. TEKEL işçileri, kafelerden kahvelere, kahvelerden direniş alanlarına doğru bir akışın doğabileceğinin umudunu, olanaklarını ortaya koymuşlar, dayanışmayı anımsatmışlar ve hepsinden önemlisi, yenilgilerinde yengilerinde hepimizin yenilgisiz-yengisi olduğunu somut eylemleriyle göstermişlerdir.

Kaynaklar

1. "IMF ve DB Destekli Özelleştirme ve Bunun Çalışanlara Etkisi", TÜBA/İİÇB:1421, Ocak 2003.
2. Güler, Birgül Ayman, "Devletin Yeniden Yapılandırılması Üzerine", Oknos, Sayı,15, 2002.